

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ЕФЕКТИВНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

**Ковальчук О.Д., к.е.н.,
Державний агроекологічний університет**

Уточнено критерії оцінки ефективності господарювання різних організаційно-правових форм в сільському господарстві та можливості їх кількісного вираження. Визначено основні фактори, які слід враховувати при виборі перспективних організаційних структур та створення умов для розширеного відтворення.

The criteria of estimation efficiency managing of the different enterprise in agriculture and opportunity of their quantitative expression art specified. The major factors that should be taken into account at a choice of perspective organizational structures and creation of conditions for the extended reproduction are determined.

Постановка проблеми. Практика реформування сільськогосподарських підприємств в Україні показала, що проведені перетворення не в повній мірі сприяли досягненню кінцевих цілей аграрної реформи і призвели до суперечливих результатів. В даних умовах дуже важливе значення має

уточнення методичних основ аналізу ефективності фінансово-господарської діяльності різних організаційно-правових форм і критеріїв вибору найбільш перспективних організаційних структур.

Відповідно до чинного законодавства у сільськогосподарському виробництві можуть функціонувати підприємства різних організаційно-правових форм, що створює певні труднощі у виборі ефективних форм господарювання, адекватних ринковим відносинам, природно-економічним і іншим умовам регіону. Чітка орієнтація на перспективні форми господарювання має принципове значення для налагодження раціональної структури аграрного ринку, конкуренції його суб'єктів різних форм власності, організації виробництва, праці і управління в самих підприємствах з метою насичення ринку продовольством і вирішення соціальних проблем села.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оцінка стану продовольчої безпеки держави та результатів реформування, виявлення причин кризових явищ, пошук ефективних шляхів ліквідації стагнаційних процесів у агропромисловому виробництві, аналіз кон'юнктури та прогноз ринків продовольства постійно висвітлюються в наукових працях таких вітчизняних вчених як П.Т. Саблука, Б.Я. Месель-Веселяка, В.В. Зіновчука, В.Я. Амбросова, В.Г. Рижкова, М.Й. Малика, Ю.С. Коваленка, М.М. Федорова, К.І. Якуби, М.К. Орлатого, В.С. Дієсперова, О.В. Крисального, В.І. Бойка, О.М. Шпичака, М.Я. Дем'яненка, М.Ф. Крошівка.

Однак система критеріїв і показників ефективності сільськогосподарського виробництва, враховуючи досягнуті результати реформування аграрного сектору та регіональні особливості окремих територій потребує постійного доповнення та уточнення.

Виклад основного матеріалу. На наш погляд, метою аграрної реформи, як процесу зміни аграрних відносин і форм організації сільськогосподарського виробництва, є забезпечення продовольчої безпеки країни, насичення ринку продовольством і сировиною для промисловості за доступними цінами, підвищення рівня життя населення і соціального розвитку села, відновлення родючості ґрунту, збереження земельних ресурсів і підтримка екологічної рівноваги. Очевидно, що система загальних показників ефективності аграрної реформи, у тому числі реорганізації організаційно-правових форм господарювання повинна відбивати ступінь досягнення даних цілей, тобто рівень розвитку агропромислового виробництва. Часткові критерії повинні визначати ефективність окремих напрямків.

У сільському господарстві для даних цілей як правило використовують наступні групи факторів: техніко-економічні, що включають технологію виробництва; організаційно-господарські; загальноекономічні; правові; природні; соціальні, що відображають матеріальні, побутові й інші умови трудової діяльності і рівня життя людей. Безперечно, що кожна з них впливає на ріст продуктивності праці й ефективності виробництва. Однак даний вплив є досить різним. Тому при аналізі й оцінці рівня ефективності сільськогосподарського виробництва, функціонування різних форм господарювання доцільно їх використовувати системно і комплексно.

Для кількісного вираження критеріїв ефективності різних організаційно-правових форм використовується система показників. В умовах трансформації аграрного ринку і посилення товарно-грошових відносин при економічній

оцінці підприємницької діяльності, ступеня використання виробничого потенціалу на першому плані повинен бути прибуток, як узагальнюючий критерій ефективності й основа самофінансування. Він повинен формуватися як на базі досягнень високих виробничих показників діяльності підприємства, так і на основі стійких ринкових цін, що забезпечують не тільки відшкодування витрат підприємця, але і розширене відтворення. При цьому важливо, щоб держава регулювала ринкові відносини, проводилася ефективна цінова, податкова і фінансово-кредитна політика. Тому вважаємо, що економічна ефективність характеризується рівнем доходів, що забезпечує розширене відтворення. Основними показниками є валовий дохід, прибуток, рівень рентабельності і ін.

При виборі ефективних організаційно-правових форм господарювання також можна застосовувати систему додаткових економічних показників, що характеризують ефективність використання земельних ресурсів, основних виробничих засобів, трудових ресурсів, виробничих витрат. Зокрема, для даних цілей можуть бути використані такі показники як врожайність сільськогосподарських культур, продуктивність тварин, валова продукція сільського господарства в порівнянних цінах на 1 га сільгоспугідь, 1 працівника, 1000 грн. основних засобів, собівартість виробленої продукції і послуг та ін. Крім того, важливо враховувати соціальний і екологічний аспекти ефективності різних форм господарювання.

Соціальна ефективність характеризується досягненням нормального рівня життя працівників підприємства: розмір фонду споживання в розрахунку на середньорічного працівника, рівень сукупних реальних доходів, рівень оплати праці й ін. Екологічні аспекти можуть характеризуватися станом навколишнього природного середовища.

Конкурентоздатність господарських суб'єктів може бути визначена зіставленням обсягу виробництва сільськогосподарської продукції за асортиментом і якістю з місткістю ринку, що встановлюється за допомогою маркетингу, дослідженням попиту та пропозиції продовольчих товарів і сировини. Маркетингові дослідження з'ясовують: можливості росту чисельності населення і його платоспроможність на перспективу; потужність виробництва в конкуруючих господарствах і переробних підприємствах у регіоні; визначає ефективний напрямок діяльності підприємства (обсяг виробництва, асортимент та якість продовольчих товарів і сировини, витрати на одиницю продукції, ціни реалізації й ін.). При цьому очевидно, що конкурентоздатність виробленої сільськогосподарської продукції, насамперед, забезпечується системою ведення землеробства і тваринництва, запровадженням науково-технічного прогресу в усі сфери діяльності підприємства.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

1. Суть ефективного сільськогосподарського виробництва в сучасних умовах полягає у формуванні комплексу умов для забезпечення розширеного відтворення, що дозволяє галузі не тільки задовольняти відповідний попит, але і гармонійно розвиватися на основі дії стійких організаційно-економічних, правових, соціально-моральних і екологічних взаємозв'язків і відносин.

2. Критеріями ефективності і формування оптимальних моделей аграрних підприємств, на наш погляд, є: максимальна ефективність

виробництва, що забезпечує розширене відтворення; конкурентноздатність в умовах ринку, відповідність попиту за асортиментом, якістю, кількістю споживчих товарів і послуг; більш повна відповідність природнокліматичним, економічним й іншим факторам їх функціонування; створення нормальних організаційно-економічних і соціальних умов праці сільським товаровиробникам і ін.

3. Оцінку ефективності, а також вибір перспективних форм господарювання слід проводити на основі багатофакторного аналізу, що враховує різні організаційні, економічні і соціальні сторони, процесів, що відбуваються. Для цього можуть бути використані система загальних і часткових критеріїв, розрахованих на довгостроковий і короткостроковий періоди.

4. Істотне значення для вибору перспективних форм господарювання і підвищення ефективності виробництва має раціональне використання природноекономічних умов, врахування історичних традицій місцевого населення, стану працевлаштованості, якості земель і їх родючості, рівня землезабезпеченості, розвитку транспортних зв'язків і ін. Ці фактори визначають не тільки ефективну форму господарювання, але і виробничий напрямок підприємства (вузькоспеціалізоване чи багатогалузеве підприємство, виробництво з замкнутим циклом і т.д.), розміри підприємства, необхідність розвитку кооперації і т.д.

5. У самих підприємствах складові елементи ефективної форми господарювання повинні бути оптимальними з дотриманням пропорцій між виробничими й обслуговуючими внутрішньогосподарськими структурами, налагоджені відносини між ними.